

Ν. ΣΤΑΥΡΙΝΙΔΟΥ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΑΡΑΒΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΑΒΟΚΡΑΤΙΑΣ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

Τὰς κατωτέρω πληροφορίας ἀράβων ἱστορικῶν περὶ τῆς ἀραβοκρατίας ἐν Κρήτῃ, παρέλαβον ἐκ τουρκικοῦ βιβλίου ὑπὸ τὸν τίτλον «Girit Tarihi» (Ἱστορία τῆς Κρήτης), τοῦ ὁποίου συγγραφεὺς ἦτο ὁ ἐκ Χανίων τουρκοκρῆς Χουσεῖν Κιαμὴ. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξεδόθη ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὸ ἔτος Ἐγίρας 1288, ἧτοι εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς 1871 μ. Χ.

Δὲν ἔχω συνεπῶς ὑπ' ὄψιν μου αὐτουσίας τὰς ἀραβικὰς πηγὰς. Παρὰ ταῦτα αἱ ἐκ τουρκικῆς πηγῆς ἐν μεταφράσει πληροφορίαι αὗται, προστιθέμεναι εἰς τὰς μέχρι τοῦδε γνωστὰς τοιαύτας, ἐλπίζω ὅτι θὰ διαφωτίσουν ἐπὶ τι τὴν τόσον ἄλλωστε ἰσχνὴν ἀπὸ ἀραβικῆς πλευρᾶς βιβλιογραφίαν τῆς ἀραβοκρατίας ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τοῦ βιβλίου τούτου πληροφοροῦμεθα ὅτι πλὴν τῶν ἤδη γνωστῶν εἰς ἡμᾶς ἀράβων ἱστορικῶν τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὰ ἐν Κρήτῃ γεγονότα κατὰ τὸν 11ον, 12ον καὶ 13ον αἰῶνα¹, ὑπάρχουν καὶ ἑτεροὶ δύο, τῶν ὁποίων ἔκαμε χρῆσιν ὁ τούρκος συγγραφεὺς. Οἱ ἀραβες οὗτοι ἱστορικοὶ εἶναι ὁ Abdullah bin Vahab² καὶ ὁ Aboul Mahaçen³. Ἐκ

¹) Οὗτοι εἶναι ὁ Yahia ἢ Buha h y l y h a - B y n g e z l a, ἄραφ ἱατρὸς ἀποβίωσας κατὰ τὸ ἔτος Ἐγίρας 493 (1099 μ. Χ.). Εἶναι γνωστὸς καὶ ὡς Ibn Djazlah καὶ ὡς Abu - Ali - Yahia. Ἦτο χριστιανὸς ἐξωμότης ἐξ Ἀντιοχείας. Nouvelle Biographie Générale... Publiée par m. m. Firmin Didot Frères, Paris M DCCC LXXXV, Tome 7ème, σ. 755. Ὁ Y ā k ī t ἢ Y a c o u t (A b u - A b d - A l l a h), ἄραφ γεωγράφος γεννηθεὶς ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ 1178 καὶ ἀποβίωσας κατὰ τὸ 1227 εἰς Χαλέπιον, Nouvelle Biographie, ἐνθ' ἄν., Tom. 46, σ. 890. Ὁ Nowairi (C h e h a b e d d y n A h m e d), ἄραφ ἱστορικὸς καὶ νομοδιδάσκαλος γεννηθεὶς ἐν Taber τῆς Ἄνω Αἰγύπτου κατὰ τὸ 1280 καὶ ἀποθανὼν τὸ 1332. Ἐγραψε τὸ δεκάτομον βιβλίον Nihayat al arab fi fonoun al-adab. Nouvelle Biographie, ἐνθ' ἄν., Tom. 38, σ. 350.

²) Περὶ τούτου οὐδὲν ἠδυνήθηεν νὰ ἀνεύρω εἰς τὰ παρ' ἡμῖν βιογραφικὰ λεξικά. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀραβολόγος κ. George C. Miles, ὄν καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ, δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξακριβώσῃ τι περὶ τοῦ ἀραβος τούτου ἱστορικοῦ. Θὰ πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ ἀβλεψίας ἢ ἀντιγραφικοῦ τινος λάθους τοῦ τούρκου συγγραφέως Χουσεῖν Κιαμὴ, ὅστις δὲν καθώρισεν ἀκριβῶς τὸ ὄνομα τούτου.

³) Aboul - Mahaçen (b e n - T a g h r y - B e r d y), ἄραφ ἱστορικὸς γεννηθεὶς ἐν Χαλεπίῳ κατὰ τὸ ἡμισυ τοῦ 15ου αἰῶνος. Τὸ κυριώτερον αὐτοῦ ἔργον εἶναι τὸ Nodjoum Elzahereh..., ἐξ οὗ παρελήφθησαν ὑπὸ τοῦ τούρκου

τούτων ὁ μὲν πρῶτος εἶναι λίαν σύντομος εἰς τὴν ἀφήγησίν του, ὁ δὲ δεύτερος ἐξιστορῶν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ προαστείου, ἀναφέρει χρονολογικῶς τὴν ὑπὸ τῶν Ἀνδαλουσιῶν προσφύγων κατάληψιν τῆς Κρήτης⁴, τὸν ἐκχριστιανισμὸν καὶ τὴν μετανάστευσιν τῶν μὴ ἀποδεχθέντων τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν Μουσουλμάνων.

Εἰς τὸ ἴδιον ὁμοῦς βιβλίον παραθέτει ὁ τοῦρκος συγγραφεὺς ἐν μεταφράσει ἐκ τῆς ἀραβικῆς εἰς τὴν τουρκικὴν, ἐκ τοῦ βιβλίου *Nihayat-i-al Arab*, τοῦ γνωστοῦ εἰς πάντας ἡμᾶς ἄραβος ἱστορικοῦ *Nowairi*, ἐν μέρει ἀγνώστους μέχρι τοῦδε πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἐθεώρησα καλὸν νὰ μεταφέρω ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς:

Ἐν ἀρχῇ ἐξιστορῶν ὁ *Nowairi* τὰ τῶν ἐπανειλημμένων ἀποπειρῶν καὶ προσπαθειῶν τῶν Ἀράβων πρὸς κατάκτησιν τῆς Κρήτης, ἀναφέρει τὴν ἐπὶ βασιλείας τοῦ Μωαβιά⁵ ἀπόπειραν ἀποτυχούσης καταλήψεως τῆς διὰ τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Cunaida* ἀποσταλέντων στρατευμάτων. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει κατάληψιν ὠρισμένων τμημάτων τῆς Κρήτης, μὴ κατονομάζων ταῦτα, ἐπὶ ἐποχῆς τοῦ ἐκ τῶν Ὀμειδῶν βασιλέων, *Velit ibn Abdulmelek*⁶, διὰ στρατευμάτων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ *Tarik ibn Zenadi*. Κατάληψις ὁμοίως μὴ κατονομαζομένων σημείων τῆς Κρήτης ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ *Nowairi* καὶ ἐπὶ βασιλείας τοῦ ἐκ τῶν Ἀβασιδῶν *Χαροῦν ελ Ρασίντ*, διὰ τῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ *Hamit ibn Mansur Hamdani* ἀποσταλέντων στρατευμάτων.

Συνεχίζων ὁ *Nowairi* τὴν ἐξιστόρησιν τῶν περὶ τὴν Κρήτην γεγονότων, ἔρχεται καὶ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ *Ebu Hafz Omar ibn Habib Endelusi*, τοῦ γνωστοῦ ὡς Ἀπόχαψις τῶν βυζαντινῶν, ὀριστικὴν κατάληψιν τῆς Κρήτης. Ὡς χρονολογίαν τῆς καταλήψεως ταύτης σημειοῖ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ *Μαμούν*⁷. Ἐν τῇ ἀφήγησιν του δὲν παραλείπει νὰ κατονομάσῃ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀράβων, εὐθύς ἅμα τῇ

συγγραφῆς *Χουσεῖν Κιαμῆ*, τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ του *Girit Tarihi* ἀναφερόμενα ἀποσπάσματα.

⁴) Ἐσφαλμένως ἀναφέρει ὡς ἔτος καταλήψεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου *Φωκά* τὸ ἐγυριακὸν ἔτος 345 ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 305. Βλ. μεταφρ. ἀριθ. 2.

⁵) Δὲν γνωρίζω ἐὰν αἱ ἐντὸς παρενθέσεως σημειούμεναι χρονολογίαι ἐν τῷ κειμένῳ τοῦ *Nowairi* (βλ. μεταφρ. ἀριθ. 3) ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἢ ὑπὸ τοῦ τούτου συγγραφεῶς *Χουσεῖν Κιαμῆ*. Πάντως τὸ ἔτος 41 ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸ καθ' ἡμᾶς 661.

⁶) Ἄνοδος του εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ ἔτος Ἐγίρας 86 ἤτοι 704 μ. Χ. Βλ. μεταφρ. ἀριθ. 3, ὑποσ. 22.

⁷) Ὁ *Μαμούν* ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ ἔτος Ἐγίρας 204 (819 μ. Χ.). Βλ. καὶ ὑποσ. 26.

ἀποβάσει των, καταληφθὲν ὄχυρόν σημεῖον τῆς νήσου. Ἀποκαλεῖ τοῦτο «Πόλις», ὅπερ ἦτο ἐκ τῶν ὄχυρωμένων φρουρίων τῆς νήσου καὶ διηγείται ὅτι ὁ Ebu Hafz Omar κατέστησε τοῦτο ἔδραν τῆς διοικήσεώς του καὶ βαθμηδὸν κατέλαβεν ἅπασαν τὴν νήσον, οὐχὶ βεβαίως ἀμαχητὶ ὡς θὰ ἀποδειχθῆ κατωτέρω, καὶ ὅτι κατεδάφισεν ὅλα τὰ λοιπὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν οἱ ρωμηοὶ ὡς καταφύγια καὶ ἄστυα⁸.

Ἐπὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Nowairi παρεχομένης πληροφορίας περὶ καταλήψεως δηλονότι ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἐκ τῶν πρώτων τοῦ φρουρίου «Πόλις», ιστορικοῦ στοιχείου ὅπερ διὰ πρώτην φοράν ἔρχεται εἰς φῶς, ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν τὰ ἑξῆς :

Οἱ Ἄραβες, καθ' ὃ καλῶς γινώσται τῶν παραλίων τῆς Κρήτης λόγῳ τῶν ἐπανελημμένων πειρατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀποπειρῶν καταλήψεων τῆς, ἀποβιβασθέντες εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ παράλια τῆς Κρήτης, πιθανῶς εἰς τὸν γνωστὸν λιμένα τῶν Ματάλλων, τὸ ἐπίνειον τῆς πρωτεύουσας τῆς Κρήτης Γόρτυνος, ἢ εἰς τὸν γειτονικὸν ὀρμίσκον τῆς Ἐρημοπόλεως⁹, τὸν σημερινὸν Ἅγιον Γαλήνην, ἐπετέθησαν κατὰ πρῶτον κατὰ τῆς Γόρτυνος, τὴν ὁποῖαν καὶ ἐξεπύρθησαν οὐχὶ ἀμαχητὶ, φονεύσαντες καὶ τὸν μητροπολίτην τῆς Κρήτης Κύριλλον. Φρονοῦμεν ὅτι ὁ Nowairi ἀναφέρων τὸ ὄχυρωμένον φρούριον «Πόλις» ἔχει ὑπ' ὄψιν του, ὡς θὰ ἐπληροφορήθῃ τοῦτο παρ' ἄλλων ἢ ἠρύσθη ἐξ ἄλλων ἀγνώστων εἰσέτι εἰς ἡμᾶς ἀραβικῶν πηγῶν, τὴν ὄχυρὰν πόλιν τῆς Γόρτυνος. Ἐν Κρήτῃ καὶ ἄλλοι κατοικημένοι χωροὶ ἔφερον τὴν ὀνομασίαν πόλις, ὡς ἡ Ἀργυρούπολις ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ρεθύμνης, ἡ Ἐρημόπολις ἐν Σητεῖᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πυργιωτίσσης. Διατηρεῖται δὲ καὶ σήμερον τὸ τοπωνύμιον πόλις ἐν Χερσονήσῳ¹⁰ ἐπαρχίας Πεδιάδος, ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μονοφατίου¹¹ καὶ ἀσφαλῶς ἀλλαχού τῆς Κρήτης. Οὐδόλως λοιπὸν ἀπίθανον νὰ ἀπεκαλεῖτο καὶ ἡ πρωτεύουσα τῆς Κρήτης παρὰ τῷ λαῷ «Πόλις», ὡς ἀπεκαλεῖτο καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις «Πόλις», «στὴν Πόλη» κ.λ.π., τῆς κοινῆς δὲ ταύτης ὀνομασίας κάμνει χρῆσιν καὶ ὁ Nowairi ἀντὶ τῆς λέξεως Γόρτυς.

Τὸ ὅτι δὲ ἡ πόλις τῆς Γόρτυνος ἦτο ὄχυρὰ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ εἰς σμικροτάτην ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν κειμένου Φρουρίου τῆς

⁸) Βλ. μεταφρ. ἀριθ. 3.

⁹) Οὗτω φέρει ἡ παράδοσις ὅτι ὀνομάζετο ὁ ὀρμίσκος τοῦ Ἁγίου Γαλήνη. Περὶ αὐτοῦ βλ. Ν. Τ ω μ α δ ἄ κ η, Ὁ Ἴωσήφ Βυρνένιος, Ἀθῆναι 1947, σ. 86, ὑπόσ. 4.

¹⁰) Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἀπεβιβάσθησαν οἱ Ἄραβες ἐκ τοῦ σημείου τούτου, ὅπου καὶ φρούριον ὑπάρχει καὶ τὸ τοπωνύμιον «Στὴν Πόλη» διατηρεῖται καὶ σήμερον.

¹¹) Κ ρ η τ ι κ ἄ Χ ρ ο ν ι κ ἄ, τομ. Α', σ. 100.

Γόρτυνος, ἢ τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Γόρτυνος ὡς ἀποκαλεῖται τοῦτο σημερον, ἐκτισμένου ἐπὶ ὑψηλοῦ λόφου καὶ δεσπόζοντος τῆς πόλεως¹². Τὴν ἴδρυσιν τοῦ φρουρίου τούτου ἀποδίδει ὁ ἐνετολόγος Gerola μᾶλλον εἰς τοὺς Ἀραβας ἢ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς¹³. Ἐκεῖθεν συνεπῶς ὀρηθέντες οἱ Ἀραβες τοῦ Ebu Hafz Omar κατέκτησαν ἅπασαν τὴν νῆσον καὶ κατεδάφισαν τὰ φρούρια αὐτῆς, τῆς ἔδρας διοικήσεώς των μεταφερθεῖσης ἀργότερον εἰς τὸ βόρειον τμήμα τῆς νήσου διὰ τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ φρουρίου τοῦ Χάνδακος, ὁπόθεν ἐπεξέτεινον τὰς πειρατικὰς των ἐπιδρομὰς, τοῦ Λιβυκοῦ Πελάγους μὴ προσφερομένου διὰ τούτων ἐπιχειρήσεις.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐπιδειχθεῖσαν στάσιν τῶν γηγενῶν κατὰ τὴν ἀπόβασιν τῶν Σαρακηνῶν ἔχω νὰ παρατηρήσω τὰ ἑξῆς. Πόλεις καὶ φρούρια παραδιδόμενα ἀμαχητὶ¹⁴ εἰς τὸν κατακτητὴν δὲν ἀνασκάπτονται, ὡς ἀνεσκάφη ἐκ θεμελίων ἢ πόλεις τῆς Γόρτυνος οὔτε καὶ κατεδαφίζονται φρούρια ἀμαχητὶ παραδιδόμενα. Ἡ ὑπὸ τοῦ Nowairi παρεχομένη πληροφορία περὶ κατεδαφίσεως τῶν φρουρίων, ἐνέχει ἐν αὐτῇ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀμύνης καὶ ἀντιστάσεως τοῦ γηγενοῦς πληθυσμοῦ καὶ ὅτι κατεστράφησαν ταῦτα μόνον μετὰ τὴν μέχρι τελευταίας πνοῆς πείσμονα ἀντίστασιν τῶν ὑπερασπιστῶν των, καὶ κατεδαφίσθησαν ὑπὸ τῶν Ἀράβων διὰ νὰ μὴ χρησιμοποιηθοῦν, εὐκαιρίας διδομένης καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν φιλοπολέμων Κρητῶν.

Ἀλλὰ περὶ τῆς τηρηθείσης ἐχθρικῆς αὐτῆς στάσεως τῶν Κρητῶν καὶ τῆς προβληθείσης ὑπ' αὐτῶν ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ ἀλλοφύλου ἐπιδρομῆς, ὑπάρχει καὶ μία λίαν διαφωτιστικὴ καὶ εὐγλωττος γραπτὴ μαρτυρία. Κατ' αὐτὴν πολλοὶ χωρικοὶ προβάλλοντες ἀντίστασιν κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἀνήγειρον κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀραβικῆς κατακτήσεως ἐπὶ τῆς νησίδος τῆς Ἐλούντας καὶ δὴ ἐπὶ τοῦ ἀποκεκομμένου ἐκ ταύτης βράχου τῆς Σπιναλόγκας, φρούριον καὶ δεξαμενὰς ὕδατος καὶ διεσώθησαν ἐν αὐτῇ προβάλλοντες ἄμυναν κατὰ τῶν βαρβάρων¹⁵. Ἄς

¹²) Περιγραφὴν τούτου βλ. ἐν Monumenti Veneti nell' isola di Creta, Venezia M. CM. V, Vol. 1mo, σ. 65.

¹³) Ma pur scedendo cosi ai tempi del medioevo, siamo incapaci di risolvere il quesito se l' acropoli di Gortyna sia da attribuirsi ai Bizantini o non piuttosto agli Arabi... Monumenti, ἐνθ' ἄν., Vol. 1mo, σ. 71.

¹⁴) ... ces hardis aventuriers de l' Islam avaient surpris Crète sans defence. G. Schlu m b e r g e r, Un Empereur Byzantin, Paris 1890, p. 32.

¹⁵) Per alcune scritture antique e greche si vede che a tempo che li Sarceni si fecero padroni dell' isola di Candia, molti paesani si salvarono in essa fortezza e si difensarono da quei barbari. Monumenti, ἐνθ' ἄν., Vol. 1mo, σ. 571.

σημειωθῆ ὡς ἐκ περισσοῦ ἐνταῦθα ὅτι ἐπὶ τῆς νησιδος ταύτης διασώζεται, κατηρειπωμένον ὅμως, τὸ μοναδικόν, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, ναύδριον ἐν Κρήτῃ τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Φωκά.

Ἐπὶ τούτοις πρέπει νὰ σημειωθῆ τὸ ἐξῆς ὡς πρὸς τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Nowairi. Εἰς σοβαρὸς λόγος δι' ὃν ὁ ιστορικὸς οὗτος θεωρεῖται ὄχι πολὺ ἀξιόπιστος εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἀναφέρει ὡς ἔτος ἀνακτίσεως τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν τὸ ἔτος Ἐγίρας 305 ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 350. Νομίζω ὅτι πρόκειται περὶ ἀντιγραφικῆς ἀντιμεταθέσεως, λίαν εὐκόλως ἐρμηνευομένης, διὰν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ ἀραβικὴ γραφὴ τῶν ἀριθμῶν τούτων Ψ.Ο ἀντὶ ΨΟ.—

1

Ἐκ τοῦ βιβλίου «R a n z A l - M i ' t a r g», τοῦ Ἀμπτουλλάχ μπὶν Βαχάπ¹⁶.

«Ἡ νῆσος Κρήτη κατεκτήθη διὰ τῆς βίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Ὁμεϊαδῶν ὑπὸ τοῦ Ἀμπτουλλάχ Ἰμπν Σαάτ, ὅταν οὗτος διετέλει Διοικητὴς ἐν Αἰγύπτῳ. Ἀργότερον, ὅταν συνέβη ἐν Ἀνδαλουσίᾳ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ προαστείου, περὶ τοὺς δέκα χιλιάδες Μουσουλμάνοι ἐξορισθέντες ἐκεῖθεν ἐγκατεστάθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ».

2

Ἐκ τοῦ βιβλίου «A l - N u c u m a l - z a h i r a f i ' l - m u l u k M i s r v a ' l K a h i r a», τοῦ Abu'l-Mahaçen¹⁷.

«Ἐπειδὴ ὁ ἐκ τῶν Ὁμεϊαδῶν βασιλεὺς Hakam ibn Hasam ἦτο τύραννος, οἱ κάτοικοι τῆς Κορδοῦης ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτοῦ κατὰ τὸν μῆνα Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 198¹⁸ τῆς Ἐγίρας καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ ἀνακτόρου αὐτοῦ. Ἐπειτα ἀπὸ μεγάλην ἀνθρωποσφαγὴν ἀναδειχθεὶς νικητὴς ὁ Hakam ἐφόνευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ ἐσταύρωσε περὶ τοὺς τριακοσίους ἐκ τῶν εὐνοπολήπτων ἐξ αὐτῶν μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ τοὺς πόδας πρὸς τὰ ἄνω εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ τῆς Κορδοῦης. Λιὰ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῆς πόλεως ἔδωκεν ἄδειαν εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ προβοῦν εἰς τὴν σφαγὴν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν λεηλασίαν τῶν πραγμάτων των. Ἐσφάγησαν οὕτω ἐξ αὐτῶν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν ἄνω τῶν χιλίων ἀτόμων. Εἰς τοὺς ὑπολοίπους ἐκ τῶν ἀντιτιθεμένων εἰς αὐτὸν ἔδωσε χάριν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐγ-

¹⁶) Βλ. περὶ αὐτοῦ ὑποσ. 2.

¹⁷) Βλ. ὑποσ. 3.

¹⁸) 813 μ. Χ:

καταλείφουν τὴν πατρίδα των. Ἡ ὑπόθεσις αὐτὴ εἶναι γνωστὴ ὡς τὸ ἐπεισόδιον τοῦ προαστείου.

Μίαν ἡμέραν εἰς ἓκ τῶν εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐλθόντων προσφύγων μετέβη εἰς κρεοπωλεῖον διὰ νὰ ἀγοράσῃ κρέας. Ἀναφνείσῃς φιλονικίας μεταξύ των, ἔρριψεν ὁ κρεοπώλης τὰ εἰς χεῖράς του εὐρισκόμενα ἀκάθαρτα ἔντερα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἐξ Ἀνδαλουσίας πρόσφυγος. Τότε ὀργισθεὶς οὗτος ἐκτύπησε καὶ ἐφόνευσε τὸν κρεοπώλην. Ἐξ ἀφορμῆς τούτου ἐγένετο μεγάλη σφαγὴ μεταξύ τῶν κατοίκων τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν προσφύγων. Τελικῶς ἀνεδείχθησαν νικηταὶ οἱ πρόσφυγες καὶ κατέλαβον τὴν πόλιν. Ἐπειτα ὁ Αἰ Ἀβας μετὰ τῶν ὑπαλλήλων του, συνῆψεν εἰρήνην μετ' αὐτῶν. Οἱ πρόσφυγες τότε ὑπὸ τὸν ἀρχηγόν των Omer bin Jsa ἐξῆλθον ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐπῆγαν εἰς τὴν Κρήτην, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβον ὀλόκληρον.

Οὗτω ἡ Κρήτη περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Ἰσλάμ καὶ ἡ ἰσλαμικὴ κυριαρχία διήρκεσεν ἐκεῖ πλεόν τῶν ὀγδοήκοντα ἐτῶν. Κατὰ τὸ ἔτος Ἐγίρας 345¹⁹ περιελθούσης τῆς Κρήτης πάλιν εἰς χεῖρας τῶν χριστιανῶν, ἄλλοι μὲν ἐκ τῶν Μουσουλμάνων μετηνάστευσαν, ἄλλοι δὲ ἠρνήθησαν τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσλάμ. Κατὰ τὴν ἰσλαμικὴν ταύτην περίοδον ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ νήσῳ πλείστοι μεγάλοι θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ καὶ ἱερονομοδιδάσκαλοι ἐκ τῶν Οὐλεμάδων, τῶν ὁποίων οἱ τάφοι εὐρίσκονται ἀκόμη ἐκεῖ. Αἰωνία αὐτῶν ἡ μνήμη».

Καὶ πάλιν ἐν τῷ ἰδίῳ βιβλίῳ ἀναφέρονται τὰ ἀκόλουθα :

«Κατὰ τὸν μῆνα Σαφὲρ τοῦ ἔτους Ἐγίρας 212²⁰ ἐπειδὴ οἱ ἐξ Ἀνδαλουσίας πρόσφυγες εἶχον στασιάσει, ἀπέστειλεν ὁ Αἰ Abas εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὡς διοικητὴν τῆς Αἰγύπτου τὸν Sagari Abdullah bin Tahir μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν τοὺς πρόσφυγας τούτους, τοὺς ὁποίους πράγματι ἐξεδίωξε διὰ τῆς βίας. Κατὰ τινα παράδοσιν οἱ Ἀνδαλούσιοι μόλις ἐπληροφορήθησαν ὅτι θὰ ἤρχετο εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὁ Sagari Abdullah τρομοκρατηθέντες κατέφυγον κρυφίως εἰς Κρήτην, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθησαν. Ἀπόγονοι αὐτῶν ὑπάρχουν καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ».

3

Ἀπὸ τὸ βιβλίον «N i h a y e t e l A r a b» τοῦ Schabeddin Nuvayri.

«Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μωαβιά (ἄνοδος του εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ ἔτος 41²¹ τῆς Ἐγίρας) οἱ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ θαλασσοπόρου Ciu-

¹⁹⁾ 956 μ. Χ.

²⁰⁾ 827 μ. Χ.

²¹⁾ 661 μ. Χ.

παῖδα εἰς Ρόδον ἐλθόντες καὶ ἐκεῖ τὸ φρούριον τῶν Ἀράβων ἀναγείραντες Μουσουλμάνοι, ἦλθον καὶ εἰς τὴν νῆσον Κρήτην, τὴν ὁποῖαν ὁμως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κατακτήσουν. Ἔλαβον μόνον μετ' αὐτῶν λάφυρα καὶ ἀπῆλθον. Οὕτω οἱ πρῶτοι Μουσουλμάνοι, οἱ ὁποῖοι διεξήγαγον ἱερὸν πόλεμον ἐν Κρήτη κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἰσλάμ, εἶναι οἱ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ρηθέντος Συναῖδα Μουσουλμάνοι.

Μετὰ ταῦτα ὅταν ὁ ἐκ τῶν Ὀμειᾶδῶν Velit ibn Abdulmelek (ἄνοδος του εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ ἔτος 86²² τῆς Ἑγίρας) διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν Tarik ibn Zenadi, ἀπέστειλεν αὐτὸν πρὸς τὰ μέρη τῆς Βεοβερίας τῆς Ἀφρικῆς. Μετὰ τὴν κατὰ τὸ ἔτος 92²³ κατάληψιν τῆς Ἀνδαλουσίας κατέλαβεν οὗτος καὶ τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ νήσους Μπαλίσε²⁴, Μαγιόρκα, Μινόρκα, Μεσσήνην²⁵ καὶ Μάλταν. Τότε ἀπέστειλεν οὗτος στρατὸν καὶ εἰς τὴν νῆσον Κρήτην καὶ κατέλαβεν ὠρισμένα μέρη αὐτῆς. Μετὰ τοὺς Ὀμειάδας καὶ ὁ Hamit ibn Μουσuir Hamdani, ἀρχιστράτηγος τοῦ ἐκ τῶν Ἀβασιδῶν Χαροὺν εἰς Ρασίντ, εἶχεν ἔλθει εἰς τὴν Κρήτην καὶ κατέλαβε καὶ αὐτὸς μερικὰ τμήματα αὐτῆς.

Ἐπειτα κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Μασμουῦν (ἄνοδος του εἰς τὸν θρόνον κατὰ τὸ ἔτος 204²⁶ τῆς Ἑγίρας) ὁ Abu Hafiz Omar ibn Habib Endelusi, ἐλθὼν εἰς τὴν Κρήτην μετὰ μιᾶς δυνάμεως στρατοῦ, κατέλαβε τὸ ἐκ τῶν ὀχρωμένων φρουρίων τῆς φρουρίου «Πόλις», τὸ ὁποῖον καὶ κατέστησεν ἔδραν τῆς διοικήσεώς του. Βαθμηδὸν κατέλαβεν ἅπασαν τὴν νῆσον καὶ κατεδάφισεν ὅλα τὰ λοιπὰ φρούρια, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν οἱ Ρωμοὶ ὡς καταφύγια καὶ ἄσυλα.

Εἰς τὸ ἔτος 198²⁷ τῆς Ἑγίρας, ὅταν συνέβη εἰς τὴν Ἀνδαλουσίαν τὸ ἐπεισόδιον τοῦ προαστείου, οἱ μετὰ τὴν ἤτταν διασωθέντες ἀπὸ τοῦ ξίφους ἐπαναστάται, ἦλθον εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐκεῖθεν ἐξοπλισθέντες ὑπὸ τοῦ Abdullah bin Tahir ἦλθον εἰς συμφωνίαν μετ' αὐτοῦ ὅπως ἀναχωρήσουν διὰ τὴν Κρήτην ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀποστέλλουν καθ' ἕκαστον ἔτος εἰς Αἴγυπτον μίαν ὠρισμένην ποσότητα ἐμπορευμάτων. Σὺν τῷ χρόνῳ τὰ πλοῦτη καὶ ἡ δύναμις των ἠξήθη. Ἐξώπισαν τεσσαράκοντα πλοῖα διὰ τὰς θαλασσίας ἐπιδρομάς των καὶ ἐληλάτουν καὶ τὰς μέχρι τοῦ Κερατίου Κόλπου τῆς Κωνσταντινουπόλεως νήσους.

Μολοντί δὲ οἱ ρωμοὶ ἀνθίσταντο καὶ ἐμάχοντο ἐναντίον των ἐν

²²) 705 μ. Χ.

²³) 710 μ. Χ.

²⁴) Δὲν κατώρθωσα νὰ διακριθῶσω τὴν νῆσον ταύτην.

²⁵) Θὰ ἐννοῶ τὴν Μεσσήνην.

²⁶) 819 μ. Χ.

²⁷) 813 μ. Χ.

τούτοις ὁμως πάντοτε ἠττώοντο. Ὅταν ἦλθεν ἡ σειρά τῆς βασιλείας εἰς τὸν Ρωμανὸν λυπούμενος καὶ αὐτός, λόγῳ τῆς στάσεως αὐτῆς τῶν Ἀράβων, προῆλθεν εἰς τέχνασμα τι διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἐμίρη τῆς νήσου Abdulaziz Habib bin Omar πρεσβευτήν μὲ πολύτιμα δῶρα, ὅστις ἐκφράζων δῆθεν αἰσθήματα φιλίας πρὸς τὸν Ἐμίρην εἶπε: «Ἄν καὶ ὑφίσταται μεταξὺ ἡμῶν διαφορὰ θεοσκείας, ἐν τούτοις ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς καλῆς γειτονίας θὰ ἦτο καλύτερον δι' ἀμφοτέρους μας, χάριν τῆς ἰδικῆς μας καὶ τῆς ἰδικῆς σας ἀσφαλείας καὶ ἡσυχίας, νὰ ὑπῆρχε εἰρήνη καὶ ἡσυχία μεταξὺ ἡμῶν. Οὕτω, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ καταβάλλωνται ἐκ μέρους σας τόσα ἔξοδα διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τόσων πλοίων καὶ τὴν προπαρασκευὴν τόσοσιν στρατοῦ καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἰδικῶν μας νήσων θὰ ζοῦν ἐν ἀσφαλείᾳ καὶ ἡσυχίᾳ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀνοίξῃ καὶ ὁ κλεισμένος δρόμος τῆς Εὐρώπης καὶ μὲ εὐχαρίστησιν θὰ σᾶς δίδωμεν ἀπὸ τὰ ἐμπορικά μας ταξίδια τὰ διπλάσια τῶν ὄσων τώρα ἀπολαμβάνετε. Νὰ μὴ γίνωνται πλέον θαλάσσιαι ἐπιδρομαὶ καὶ οὕτω ἀπὸ τὰ κομιζόμενα ἐμπορεύματα ἀπὸ τὸν τόπον μας καὶ ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα θὰ φεύγουν ἀπὸ τὸν τόπον σας θὰ πραγματοποιιοῦνται περισσότερα ὠφελήματα διὰ τοὺς λαοὺς μας καὶ τὰ ἔσοδα τοῦ θησαυροφυλακίου τοῦ Ἐμίρη θὰ ἀύξηθοῦν». Κατέπεισε λοιπὸν τὸν Ἐμίρην Abdulaziz μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ συνήφθη συνθήκη εἰρήνης μεταξὺ τῶν.

Τότε ὁ Ρωμανὸς διὰ νὰ καλύψῃ τὴν ταχεῖαν συμπλήρωσιν τῶν προετοιμασιῶν του καὶ ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἀπάτης ἀπέστειλε κανονικῶς ἐπὶ ἐν ἡ δυνὸ ἔτη τὸ ὑποσχεθὲν ποσὸν καὶ αἱ ἐμπορικαὶ συναλλαγαὶ ἤρχισαν ἐν τῇ νήσῳ. Διὰ τῆς προόδου τῶν ἐμπορικῶν αὐτῶν ταξιδίων ἠύξηθησαν τὰ ἔσοδα τοῦ Abdulaziz. Κατόπιν τούτου ἐσταμάτησεν ὁ Abdulaziz τὸν πόλεμον καὶ τὴν αἵματοχυσίαν καὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἐχθροὺς του καὶ συνῆψε συνθήκας εἰρήνης καὶ μὲ αὐτούς. Μὴ λαβὼν δὲ ὑπ' ὄψιν τὸ γνωμικὸν «ἔσο ἔτοιμος διὰ πόλεμον ἐὰν θέλῃς εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν» καὶ μὲ τὴν σκέψιν ὅτι εἶναι περιττὸν πρᾶγμα ἢ διατήρησις στρατοῦ, κατήργησε τὰ καθήκοντα τῶν πλείστων στρατιωτικῶν. Ἀλλὰ ὁ Abdulaziz, πρὶν παρέλθῃ πολὺς χρόνος, εἶδε τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς τακτικῆς του αὐτῆς.

Ὁ Ρωμανὸς ἐκαραδόκει πάντοτε νὰ εὕρῃ μίαν ἐδκαιρίαν διὰ νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶχε κατὰ νοῦν. Οὕτω, ὅταν ἐπληροφορήθῃ ὅτι ὁ Abdulaziz εἶχε μείνει χωρὶς στρατόν, ἐπειδὴ κατὰ σύμπτωσιν ἐκεῖνον τὸν χρόνον παρουσιάσθη λιμὸς καὶ ξηρασία εἰς τὸν τόπον του, ἔστειλεν ἑκτακτον ἀπεσταλμένον πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν παρεκάλεσεν ὅπως τοῦ δώσῃ ἄδειαν νὰ μεταφέρῃ εἰς βοσκότοπον τῆς Κρήτης 500 φορβάδας καὶ ὅτι ὅσοι ἄρρενες ἵπποι θὰ ἐγεννῶντο ἀπὸ τὰς φορβάδας